

De verwarring van een jonge Törless

Robert Musil

*De verwarring van
een jonge Törless*

Roman

Vertaald door Jan Sietsma

KOPPERNIK

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Oorspronkelijke titel *Die Verwirrungen des Zöglings Törleß*
Copyright Nederlandse vertaling © 2024 Jan Sietsma
Afbeelding voorzijde Jan Toorop, *Portret van Nicolaas Kolff*
(1904-1969), 1913

Vormgeving Koppernik

ISBN 978 90 833 4718 9 / NUR 302

www.koppernik.nl

‘Zodra we iets uitdrukken, beroven we het vreemd genoeg van zijn waarde. We denken dat we naar de bodem van de afgrond zijn gedoken en als we aan de oppervlakte komen, lijkt de waterdruppel die aan onze bleke vingertoppen glinstert niet meer op de zee waaruit hij afkomstig is. We denken dat we een grot met prachtige schatten hebben ontdekt en als we terugkeren naar het daglicht hebben we alleen nepjuwelen en stukjes glas meegenomen; en toch schittert de schat onveranderd in de duisternis.’

Maeterlinck

Een klein station aan de spoorweg die naar Rusland leidt.

Eindeloos recht liepen vier evenwijdige rails in beide richtingen tussen het gele grind van de brede spoorbaan; naast iedere rail als een smoezelige schaduw een donkere streep, in de grond gebrand door de afgewerkte stoom.

Achter het lage, met olieverf beschilderde stationsgebouw leidde een brede uitgereden weg omhoog naar het perron. De randen van de weg gingen verloren in de rondom platgetreden grond en waren alleen te herkennen aan twee rijen acaciabomen die treurig aan weerszijden stonden, met verdorde, door stof en roet verstikte bladeren.

Of het nu lag aan deze droeve kleuren of aan het bleke, krachteloze, door de nevel vermoeide licht van de namiddagzon: voorwerpen en mensen hadden iets onverschilligs, levenloos, mechanisch over zich, alsof ze uit een scène van een poppenspel waren gelicht. Van tijd tot tijd, met gelijke tussenpozen, kwam de stationschef zijn kantoor uit om met dezelfde draai van zijn hoofd langs de brede weg omhoog te kijken naar de seinen van de wachthuisjes die nog steeds niet het naderen van de sneltrein wensten aan te geven, die aan de grens grote vertraging had opgelopen; met eenzelfde beweging van zijn arm haalde hij vervolgens zijn zakhorloge tevoor-

schijn, schudde het hoofd en verdween weer, zoals het komen en gaan van figuren die uit oude torenklokken stappen als het uur vol is.

Op de brede aangestampte strook tussen de spoorlijn en het gebouw wandelde een monter gezelschap jonge mensen, links en rechts van een ouder echtpaar schrijdend, dat het middelpunt vormde van het enigszins luidde onderhoud. Maar ook de vrolijkheid van deze groep klonk niet helemaal echt; het geluid van hun uitgelaten gelach leek na een paar stappen reeds te verstommen, alsof het vanwege een taaie onzichtbare weerstand naar de grond was gezakt.

Frau Hofrat Törless, dit was de dame van misschien veertig jaar oud, verborg achter haar dichte sluier droeve, ietwat roodgeweende ogen. Er diende afscheid te worden genomen. En het viel haar zwaar om haar enig kind nu weer zo lang bij vreemden achter te moeten laten, zonder de mogelijkheid om zelf beschermend over haar lieveling te waken.

Want het stadje lag ver van de residentie, in het oosten van het Rijk, te midden van dunbevolkt en droog akkerland.

De reden dat Frau Törless het moest dulden haar jongen in zulke verre en onherbergzame streken te weten, was dat zich in deze stad een beroemde kostschool bevond, die men al sinds de vorige eeuw, toen het op de grond van een vroom stift was gesticht, hier had laten staan, waarschijnlijk om de opgroeiende jeugd tegen de verderfelijke invloeden van de grote stad te beschermen.

Want hier ontvingen de zonen van de beste families van het land hun opleiding, om na het verlaten van het

instituut de universiteit te bezoeken of in militaire of staatsdienst te treden, en in al deze gevallen, alsook voor de omgang in de hogere kringen, gold het als een bijzondere aanbeveling om in de kostschool te W. opgegroeid te zijn.

Vier jaar geleden had dat het ouderpaar Törless ertoe bewogen aan het eerezuchtig aandringen van hun jongen toe te geven en zijn opname in het instituut te bewerkstelligen.

Dat besluit had later veel tranen gekost. Want bijna vanaf het moment waarop de poort van het instituut zich onherroepelijk achter hem gesloten had, leed de kleine Törless aan vreselijke, hartstochtelijke heimwee. Noch de lesuren, noch het spelen op de grote weelderige weiden van het park, noch de andere verstrooiingen die de kostschool zijn pupillen bood, wisten hem te boeien; hij nam er nauwelijks aan deel. Hij zag alles alleen maar als door een sluier en had zelfs overdag dikwijls moeite een hardnekkig snikken te onderdrukken; 's avonds evenwel viel hij altijd onder tranen in slaap.

Hij schreef brieven naar huis, bijna dagelijks, en alleen in die brieven leefde hij; alles wat hij verder deed, leek hem slechts een schimmig, betekenisloos gebeuren, onverschillige haltes als uurmarkeringen op een wijzerplaat. Maar als hij schreef, voelde hij iets karakteristieks, iets exclusiefs in zich; als een eiland vol prachtige zonnen en kleuren rees in hem iets op uit de zee van grauwe gevoelens die hem van dag tot dag koud en onverschillig omstuwde. En wanneer hij overdag tijdens het spelen of in de klas eraan dacht dat hij 's avonds een brief zou schrijven, was het alsof hij verborgen aan een onzichtbare ketting een gouden sleutel droeg, waarmee

hij, wanneer niemand het zag, de poort naar prachtige tuinen zou openen.

Het merkwaardige was dat deze plotse verterende hang naar zijn ouders voor hemzelf iets nieuws en bevreemdends had. Hij had die van tevoren niet vermoed, hij was graag en uit vrije wil naar het instituut gegaan, hij had zelfs gelachen toen zijn moeder bij het eerste afscheid geen woord kon uitbrengen van het huilen, en pas daarna, toen hij al een aantal dagen alleen was geweest en zich redelijk op zijn gemak had gevoeld, was het plotseling en elementair in hem losgebroken.

Hij dacht dat het heimwee was, een smachten naar zijn ouders. In werkelijkheid ging het om iets veel onbestemders en complexers. Want het ‘voorwerp van dit verlangen’, het beeld van zijn ouders, was daarin eigenlijk helemaal niet meer vervat. Ik bedoel een zekere plastische, niet zuiver mentale maar lichamelijke herinnering aan een geliefd persoon, die alle zinnen aanspreekt en in alle zinnen wordt bewaard, zodat je niets kunt doen zonder de ander zwijgend en onzichtbaar naast je te voelen. Die herinnering stierf al snel weg als een nagalm die nog enige tijd heeft voortgetrild. Törless was toen bijvoorbeeld al niet meer in staat het beeld van zijn ‘lieve, lieve ouders’ – zo sprak hij er bij zichzelf meestal over – voor ogen te toveren. Probeerde hij het, dan kwam in plaats daarvan een grenzeloze pijn bij hem naar boven, waarvan het verlangen hem tuchtigde en hem toch eigengereid vasthield, omdat zijn hete vlammen hem tegelijk pijn deden en in verrukking brachten. De gedachte aan zijn ouders werd hierbij steeds meer een gelegenheidsoorzaak om dit egoïstische lijden bij zichzelf op te wekken, dat hem in zijn wellustige trots

opsloot als in de afgeslotenheid van een kapel, waar, omringd door honderd brandende kaarsen en honderd ogen van heiligenbeelden, wierook tussen de pijnen van de zelfflagellanten wordt gestrooid.—

Toen zijn 'heimwee' daarna minder hevig werd en geleidelijk aan verdween, kwam de eigen aard ervan heel duidelijk naar voren. Het verdwijnen ervan bracht ten langen leste geen tevredenheid met zich mee, maar liet in de ziel van de jonge Törless een leegte achter. En aan dat niets, aan dat onvervulde in zichzelf, herkende hij dat het niet zomaar een verlangen was dat verloren was gegaan, maar iets positiefs, een geestelijke kracht, iets wat onder het mom van pijn in hem was uitgebloeid.

Maar dat was nu voorbij, en die bron van een eerste hogere zaligheid was in hem pas voelbaar geworden door op te drogen.

In die tijd verdwenen de hartstochtelijke sporen van een ontwakende ziel weer uit zijn brieven en maakten plaats voor uitvoerige beschrijvingen van het leven op het instituut en zijn nieuw gemaakte vrienden.

Zelf voelde hij zich verarmd en kaal, als een boompje dat na een vruchteloze bloei zijn eerste winter beleeft.

Maar zijn ouders waren tevreden. Zij hielden van hem met een sterke, gedachteloze en dierlijke tederheid. Telkens als hij van de kostschool vakantie had gekregen, kwam het huis de *Hofrätin* naderhand weer leeg en uitgestorven voor, en een paar dagen na ieder bezoek liep zij nog met tranen in haar ogen door de kamers, hier en daar een voorwerp liefkozend waarop de ogen van haar jongen hadden gerust of dat hij in zijn handen had gehouden. En beiden hadden zich voor hem in stukken laten rijten.

De onbeholpen ontroering en hartstochtelijke, stugge droefheid uit zijn brieven hielden hen pijnlijk bezig en brachten hen in een toestand van hooggespannen gevoeligheid; de montere, tevreden zorgeloosheid die daarop volgde, stemde ook hen weer blij, en met het gevoel dat hiermee een crisis was overwonnen, steunden ze hem naar beste vermogen.

Zij herkenden in het een noch het ander het symptoom van een bepaalde geestelijke ontwikkeling, integendeel, ze hadden zowel zijn pijn als zijn bedaren opgevat als een natuurlijk gevolg van de gegeven omstandigheden. Dat het de eerste mislukte poging van hun jonge op zichzelf aangewezen zoon was geweest om de krachten van zijn innerlijk te ontplooien, was hun ontgaan.

Törless voelde zich nu zeer ontevreden en tastte hier en daar vergeefs rond naar iets nieuws dat hem tot steun had kunnen dienen.

Een episode uit die tijd was karakteristiek voor wat zich toen aankondigde ten aanzien van Törless' latere ontwikkeling.

Op een dag was namelijk de jonge vorst H. tot het instituut toegetreden, die uit een van de invloedrijkste, oudste en meest conservatieve adellijke geslachten van het rijk stamde.

Alle anderen vonden zijn zachte ogen flets en geaffecteerd; de wijze waarop hij een heup naar buiten stak als hij stond of langzaam met zijn vingers speelde als hij sprak, maakten ze belachelijk als verwijfd. Maar ze dreven er vooral de spot mee dat hij niet door zijn ouders naar de kostschool was gebracht, maar door zijn

voormalig opvoeder, een *doctor theologiae* en ordesgeestelijke.

Maar op Törless maakte hij van meet af aan een krachtige indruk. Misschien dat de omstandigheid meespeelde dat hij een prins was die aan het hof mocht verschijnen, maar het was in ieder geval een ander soort mens dat hij toen leerde kennen.

De stilte van een oud landadelslot en van vrome oefeningen leek hem ergens nog aan te kleven. Als hij liep, gebeurde dat met soepele en lenige bewegingen, met een soort beschroomde in- en samentrekking van zijn leden, die eigen is aan de gewoonte om rechtop door een reeks lege zalen te schrijden waar ieder ander hard tegen onzichtbare hoeken van de lege ruimte lijkt te botsen.

Voor Törless werd de omgang met de prins zo een bron van fijn psychologisch genot. Deze omgang baande in hem de weg voor een vorm van mensenkennis die, aldus op iemands geestelijke persoonlijkheid anticiperend, de ander leert te begrijpen en te waarderen op grond van het dalen van zijn stem, de manier waarop hij iets in zijn hand neemt, ja zelfs het timbre van zijn zwijgen of de uitdrukking van zijn lichaamshouding waarmee hij zich in een ruimte voegt, kortom: op grond van die beweeglijke, amper grijpbare en eigenlijk enige ware manier waarop men iets geestelijk-menselijks is, die om de kern, om het grijp- en bespreekbare gegroepeerd is als om een kaal skelet.

Gedurende deze korte tijd leefde Törless als in een idylle. Hij nam geen aanstoot aan de religiositeit van zijn nieuwe vriend, die hem, omdat hij zelf uit een burgerlijk en vrijdenkend gezin kwam, eigenlijk volledig vreemd was. Nee, hij had er geen enkel bezwaar tegen

en beschouwde die zelfs als een voortreffelijke eigenschap van de prins, want ze vergrootte het wezen van deze persoon, waarvan hij aanvoelde dat het volledig van het zijne verschilde, maar tevens geheel onvergelijkbaar was.

In het gezelschap van deze prins voelde hij zich als in een eindje van de weg gelegen kapel, zodat de gedachte dat hij daar eigenlijk niet thuishoorde helemaal verbleekte bij het genot om opeens het daglicht door de kerkvensters te aanschouwen en zijn oog dusdanig lang over de nutteloos vergulde versiering te laten glijden die in de ziel van deze mens was opgetast, tot hij daarvan zelf een vaag beeld opving, alsof hij, zonder erover na te kunnen denken, met zijn vinger een mooie, maar volgens vreemde wetten meanderende arabeske natekende.

Toen kwam het plotseling tot een breuk tussen de twee.

Vanwege een stommiteit, zoals Törless naderhand zelf moest toegeven.

Ze hadden namelijk toch een keer een aanvaring over religieuze kwesties gekregen. En op dat ogenblik was het eigenlijk allemaal al afgelopen. Want onafhankelijk van Törless als het ware sloeg zijn verstand nu onophoudelijk in op de tere prins. Het overlaadde hem met de beschimpingen van de rationalist, verwoestte als een barbaar het bouwwerk van filigrein waarin diens ziel huisde, en woedend gingen zij uiteen.

Sindsdien hadden ze zelfs geen woord meer met elkaar gewisseld. Törless was zich er waarschijnlijk vaag van bewust dat hij iets zinloos had gedaan, en een onscherp gevoelsmatig inzicht zei hem dat deze houderige maatstaf van het verstand op een zeer ongelegen tijdstip

iets fijns en genoeglijks had stukgeslagen. Maar dat was iets wat geheel buiten zijn macht lag. Een soort verlangen naar het voorbije moet voor altijd in hem zijn achtergebleven, maar hij leek in een andere stroming te zijn geraakt, die hem er steeds verder van verwijderde.

Na enige tijd verliet de prins, die zich er niet op zijn gemak had gevoeld, dan ook de kostschool.

Leegte en verveling vulden nu Törless' wereld. Maar intussen was hij ouder geworden en zijn beginnende puberteit begon vaag en geleidelijk in hem omhoog te schieten. In deze fase van zijn ontwikkeling sloot hij een aantal nieuwe, navenante vriendschappen, die later van het grootste belang voor hem werden. Met Beineberg en Reiting bijvoorbeeld, en met Moté en Hofmeier, dezelfde jonge mensen in wier gezelschap hij vandaag zijn ouders naar het station begeleidde.

Merkwaardig genoeg waren dit juist de slechtsten van zijn jaar, getalenteerd weliswaar en uiteraard ook van goeden huize, maar soms wild en ongeremd op het wrede af. En dat juist hun gezelschap Törless boeide, lag waarschijnlijk aan zijn eigen onzelfstandigheid, die zeer groot was geworden sinds hij met de prins had gebroken. Het was zelfs een rechtstreekse voortzetting van zijn nieuwe richting, want evenals die breuk betekende dit een angst voor al te subtiele sentimentaliteiten, waartegen de aard van de andere kameraden gezond, krachtig en levenslustig afstak.

Törless gaf zich volledig aan hun invloed over, want zijn intellectuele situatie was ongeveer als volgt: op zijn leeftijd had je op een gymnasium Goethe, Schiller, Shakespeare en misschien al wat moderne literatuur

gelezen. Half verstouwd komt dat daarna uit je vingers weer op schrift. Er ontstaan Romeinse tragedies of hypersensitieve poëzie die bladzijdenlang in stapelzinnen voorbij komen schrijden alsof ze gestoken zijn in fijn kantwerk: dingen die op zichzelf belachelijk zijn maar voor de veiligheid van hun ontwikkeling een onschatbare waarde vertegenwoordigen. Want deze van buiten komende associaties en geleende gevoelens dragen de jonge mensen over de gevaarlijk zachte geestelijke bodem van deze jaren, waarin je iets moet voorstellen en toch nog te onrijp bent om werkelijk iets te betekenen. Of iets daarvan bij de een beklijft en bij de ander niet, doet niet ter zake; later gooit eenieder het op een akkoordje met zichzelf, en het gevaar bestaat alleen in de overgangsjaren. Als je zo'n jongmens het bespottelijke van zijn persoon kon laten inzien, zou de grond onder hem wegzinken of zou hij neervallen als een ontwaakte slaapwandelaar die plotseling niets anders dan leegte ziet.

Deze illusie, deze truc ten bate van de ontwikkeling ontbrak in het instituut. De collectie boeken aldaar omvatte namelijk wel de klassieken, maar zij golden als vervelend, en verder stonden er enkele sentimentele novellebundels en zouteloze militaire humoresken.

De kleine Törless had ze weliswaar met een enorme leeshonger doorgenomen en het een of andere banale en zoetsappige idee uit deze of gene novelle bleef soms ook een tijdje hangen, maar een invloed, een werkelijke invloed op zijn karakter had dat niet.

Het leek destijds wel of hij helemaal geen karakter had.

Zo schreef hij onder invloed van deze lectuur nu en

dan een kort verhaal of begon hij een romantisch epos te dichten. In de opwinding over het liefdesleed van zijn helden begonnen zijn wangen te gloeien, zijn hartslag versnelde en zijn ogen glommen.

Maar zodra hij zijn pen neerlegde, was alles voorbij; in zekere zin leefde zijn geest alleen in die bewogenheid. Vandaar dat hij in staat was om altijd en op elk verzoek een gedicht of een verhaal te schrijven. Hij spande zich in, maar evengoed nam hij het nooit helemaal serieus en het werk leek hem van geen belang. Daarvan ging niets op zijn persoon over, en evenmin ging het zijn van persoon uit. Alleen onder de een of andere uiterlijke dwang had hij gevoelens die boven het onverschillige uitgingen, zoals een toneelspeler hiervoor de dwang van een rol nodig heeft.

Het waren cerebrale reacties. Maar wat men als karakter of ziel, als lijn of klankkleur van een mens gewaarwordt, althans datgene waartegen zijn gedachten, beslissingen en handelingen zich weinig betekenisvol, toevallig en inwisselbaar aftekenen, datgene wat Törless bijvoorbeeld aan gene zijde van alle verstandelijke beoordeling aan de prins had verbonden – die laatste onbeweeglijke achtergrond was toentertijd volledig in Törless verloren gegaan.

Het plezier in het sporten, het animale maakte dat zijn kameraden aan iets dergelijks geen behoefte hadden, zoals op het gymnasium het spel met de literatuur daarvoor zorgt.

Voor het ene was Törless echter te verstandelijk aangelegd, en ten aanzien van het andere legde hij een scherpe fijngevoeligheid voor het belachelijke van zulke geleende sentimenten aan de dag, die het leven op het

instituut wegens de voortdurende paraatheid tot twisten en vuistgevechten teweegbrengt. Zo kreeg zijn aard iets onbestemds, een innerlijke hulpeloosheid die hem verhinderde zichzelf te vinden.

Hij sloot zich bij zijn nieuwe vrienden aan, omdat hun wildheid hem imponeerde. Omdat hij eerzuchtig was, probeerde hij hen af en toe te overtreffen. Maar telkens weer bleef hij halverwege steken en kreeg om die reden nogal wat spot te verduren. Dat schrikte hem dan weer af. Tijdens deze kritieke periode bestond zijn gehele leven eigenlijk alleen in een altijd weer hernieuwde poging zijn ruwere en mannelijkere vrienden na te volgen en in een diepinnerlijke onverschilligheid ten aanzien van dit streven.

Als hij, zoals nu, bezoek kreeg van zijn ouders, was hij zolang ze alleen waren stil en bedeesd. Telkens ontrok hij zich onder een ander voorwendsel aan de tedere aanrakingen van zijn moeder. In werkelijkheid had hij zich er graag aan overgegeven, maar hij schaamde zich alsof de ogen van zijn kameraden op hem gericht waren.

Zijn ouders vatten het op als de onhandigheid van zijn ontwikkelingsjaren.

's Middags kwam dan de hele luidruchtige menigte. Ze kaartten, aten, dronken, vertelden anekdotes over de leraren en rookten de sigaretten die door de Hofrat uit de residentie waren meegebracht.

Deze opgewektheid behaagde en kalmeerde het echtpaar.

Dat voor Törless onderwijl ook andere uren kwamen, wisten zij niet. En de laatste tijd steeds talrijker. Hij kende ogenblikken waarin het leven op het instituut hem volstrekt onverschillig werd. Het bindmiddel van zijn

dagelijkse zorgen loste dan op, en de uren van zijn leven vielen zonder innerlijk verband uiteen.

Dikwijls zat hij langdurig – in duistere overpeinzingen – als over zichzelf gebogen.

Het waren ook deze keer twee bezoekdagen geweest. Ze hadden gegeten, gerookt, een pleziertocht gemaakt, en nu zou de sneltrein het echtpaar terugbrengen naar de residentie.

Een zacht rollen in de rails kondigde het naderen van de trein aan, en het luiden van de bel op het dak van het stationsgebouw klonk de Hofrätin onverbiddelijk in de oren.

‘Wel, beste Beineberg, u slaat acht op mijn jongen, nietwaar?’ richtte de Hofrat zich tot de jonge baron Beineberg, een lange, benige knaap met enorm uitstaande oren, maar expressieve, schrandere ogen.

De kleine Törless trok bij deze bevoogding een mismoedig gezicht en Beineberg grijnsde gevleid en met een tikje leedvermaak.

‘Over het algemeen’ – de Hofrat richtte zich tot de anderen – ‘zou ik u allen willen verzoeken mij meteen op de hoogte te stellen voor het geval mijn zoon iets overkomt.’

Dat ontlokte de jonge Törless een oneindig verveeld: ‘Maar papa, wat zou mij dan kunnen gebeuren?!’ hoewel hij er inmiddels aan gewend was om bij ieder afscheid deze overdreven zorg over zich heen te laten komen.

De anderen sloegen ondertussen hun hakken tegen elkaar, waarbij ze hun sierdegens krachtig opzij trokken, en de Hofrat voegde eraan toe: ‘Men kan nooit weten wat er gebeurt en de gedachte dat ik onmiddellijk door

allen op de hoogte zal worden gesteld, is mij een grote geruststelling: je kunt immers ook tot schrijven verhinderd zijn.'

Toen kwam de trein binnenrijden. Hofrat Törless omhelsde zijn zoon, Frau von Törless drukte haar sluier steviger tegen haar gezicht om haar tranen te verbergen, de vrienden bedankten hen om de beurt, en daarop sloot de conducteur de wagondeur.

Nog één keer zag het echtpaar de hoge, kale achterkant van het instituutsgebouw, de enorme, langgerekte muur die het park omsloot; toen verschenen links en rechts alleen nog maar meer grijsbruine velden met hier en daar een fruitboom.

De jonge mensen hadden intussen het station verlaten en liepen aan weerszijden van de straat in twee rijen achter elkaar – om in ieder geval het dikste en taaiste stof te ontwijken – richting de stad, zonder veel met elkaar te praten.

Het was na vijven en over de velden kwam iets ernstigs en kouds, als een verbod van de avond.

Törless werd zeer droef.

Misschien lag het aan het vertrek van zijn ouders, maar misschien was het gewoon de dreigende, doffe melancholie die nu op de hele omringende natuur drukte en al binnen een paar stappen met zware glansloze kleuren de vormen van de voorwerpen deed vervagen.

Dezelfde vreselijke onverschilligheid die de hele middag overal had gehangen, kroop nu over de vlakke naderbij, en daarachter lag, als een slijmerig spoor, de mist die aan de omgeploegde akkers en loodgrijze knollenvelden kleefde.

Törless keek links noch rechts, maar hij voelde het. Pas na pas stapte hij in de sporen die zojuist door de voeten van de voorman in het stof waren geopend – en zo voelde hij het: alsof het zo zijn moest: als een stenen dwang die zijn gehele leven in deze beweging – stap voor stap – op deze ene lijn, op deze ene smalle strook die het stof doorsneed, had gevangen en samengeperst.

Toen ze op een kruising bleven staan waar een tweede weg bij de hunne in een ronde platgetreden plek samen-vloaide, en toen daar een vermolmde wegwijzer scheef de lucht in stak, maakte deze met zijn omgeving in tegenspraak zijnde streep op Törless de indruk van een wanhoopskreet.

Ze liepen weer verder. Törless dacht aan zijn ouders, aan bekenden, aan het leven. Op dit uur kleedt men zich voor een partij of besluit men naar het theater te gaan. En nadien gaat men naar het restaurant, luistert naar een strijkje, bezoekt het koffiehuis. Men maakt kennis met interessante personen. De ochtend heeft een galant rendez-vous in petto. Onverwacht en nieuw is wat het leven als een wonderbaarlijk rad altijd weer ontrolt...

Törless zuchtte bij deze gedachte, en met elke stap die hij dichter bij de beslotenheid van het instituut kwam, snoerde zich iets steeds strakker in hem samen.

De bel rinkelde nu al in zijn oren. Er was niets wat hij zo vreesde als het horen van de bel, dat onherroepelijk het einde van de dag markeerde – als een brute messteek.

Hij beleefde niets en zijn leven dommelde gestaag in onverschilligheid voorbij, maar het gebel voegde daar ook nog hoon aan toe en liet hem in onmachtige woede

sidderen om zichzelf, om zijn lot, om de ten grave gedragen dag.

Nu kun je helemaal niets meer beleven, twaalf uur lang kun je niets meer beleven, voor twaalf uur ben je dood...: dat was wat het gaan van de bel betekende.

Toen het gezelschap jonge mensen de eerste lage, hutachtige huisjes bereikte, week het doffe broeden van Törless. Als door een plotselinge interesse gegrepen, hief hij zijn hoofd en keek ingespannen in het wazige interieur van de vuile gebouwtjes die ze passeerden.

Voor de deuren van de meeste huisjes stonden vrouwen, in rokken en grove hemden, met brede, vuile voeten en blote, bruine armen.

Als ze jong en mollig waren, kregen ze menige Slavische kwinkslag naar het hoofd. Ze stootten elkaar aan en giechelden om die ‘jonge heren’; soms slaakte eentje een gil als een voorbijganger al te rakelings langs haar borsten was gescheerd of beantwoordde ze een tikje op haar dijen met een lach en een verwensing. Anderen keken alleen maar met een driftig gebrek aan humor de haastige groep na; en als de boer er toevallig bij kwam staan, glimlachte hij verlegen – half onzeker, half goedmoedig.

Törless nam geen deel aan deze overmoedige, vroegerrijpe mannelijkheid van zijn vrienden.

De reden hiervoor lag deels in een zekere schuchtheid in sexualibus, die kenmerkend is voor bijna alle enig kinderen, maar voor het grootste deel in zijn heel eigen zinnelijke aanleg die verborgener, krachtiger en donkerder van toon was dan die van zijn vrienden en minder eenvoudig tot uiting kwam.

Terwijl de anderen schaamteloos met de vrouwen omgingen, bijna meer om 'snaaks' te zijn dan uit begeerte, werd de ziel van de zwijgzame, kleine Törless omgewoeld en door werkelijke schaamteloosheid opgezweept.

Hij keek met zulke brandende ogen door de kleine ramen en hoekige smalle deuropeningen bij de huisjes naar binnen dat het voortdurend als een fijn net voor zijn ogen danste.

Nagenoeg naakte kinderen rolden in de modder op het erf, nu en dan liet de rok van een werkende vrouw haar knieholten vrij of kwam een zware borst strak in de plooiën van het linnen te staan. En alsof dit alles zich afspeelde in een heel andere, dierlijke en drukkende atmosfeer, stroomde uit de gangen van de huizen een trage, zware lucht, die gretig door Törless werd ingeademd.

Hij dacht aan oude schilderijen die hij in musea had gezien zonder ze goed te begrijpen. Hij was op iets aan het wachten, zoals hij voor die doeken altijd op iets had gewacht wat zich nooit voltrok. Waarop...? ... Op iets verrassends, nog nooit vertoonds; op een ongehoorde aanblik waarvan hij zich niet de geringste voorstelling kon maken; op iets van vreselijke, dierlijke zinnelijkheid, wat hem als met klauwen greep en hem vanaf de ogen verscheurde; op een belevens die op de een of andere nog volstrekt onduidelijke manier met de vuile rokken van de vrouwen, met hun ruwe handen, met de nederigheid van hun vertrekken, met... met een bevuilding aan de modder op het erf... moest samenhangen... Nee, nee... hij voelde nu alleen nog het vurige net voor zijn ogen; de woorden zeiden het niet; zo erg als de woorden het maken, is het helemaal niet; het is iets zonder stem of spraak – een worgen in de keel, een amper waarneem-

bare gedachte, en alleen wanneer je het volledig met woorden wilde zeggen, kwam het zo naar buiten; maar daarmee is het dan slechts in de verste verte vergelijkbaar, zoals in een reusachtige uitvergroting waarop je niet alleen alles duidelijker ziet, maar ook dingen die er helemaal niet zijn... Evengoed was het om je te schamen.

‘Heeft het jochie heimwee?’ vroeg plotseling met spotte stem de lange en twee jaar oudere von Reiting, die Törless’ zwijgzaamheid en verduisterde ogen had opgemerkt. Törless glimlachte geforceerd en beschaamd, alsof de boosaardige Reiting had afgeluisterd wat er in zijn binnenste omging.

Hij gaf geen antwoord. Intussen hadden ze het kerkplein van het stadje bereikt, dat de vorm van een vierkant had en met kinderkopjes was geplaveid, en nu gingen ze uit elkaar.

Maar Törless en Beineberg wilden nog niet naar het instituut terug, terwijl de anderen geen toestemming hadden om langer weg te blijven en huiswaarts gingen.